

به بن یارمه تیدانی ولاتانی به ره مهینه ری نهوت که مکردنه وهی گورانکاریه کانی که شوههوا تاوه کو سالی 2050 خه ونیکی دووره

04-09-2021

نوسه ره کان

ناوهندی لیکۆلینه وهی رووداو، مه محمود بابان

کورتیه : ولاتانی وهک عیراق و هاشیوه کانیان بو دیتنی ئامانجه کانی که شوههوا و پیوستیان به پشتیوانی
نیوده وله تی ههیه

ولتانی وەک عێراق و هاوشیوه‌کانیان بۆ دیتنی ئامانج‌ه‌کانی که‌شوه‌ها و دوورکه‌وتنه‌وه له دارمانی ئابووری گواستنه‌وه بۆ وزه‌ی پاک بۆیستیان به پش‌تیوانی نیوده‌وله‌تی هه‌یه.

عه‌لی عه‌لاوی - جیگری سه‌رۆکه‌ه‌زیرانی عێراق و وه‌زیری دارایی

فاتح بیروول - به‌رپه‌وه‌ری گشتی جیه‌جیکاری ئازانس‌ی نیوده‌وله‌تی وزه EIA

| RRC

و. مه‌حموود بابان

له رۆژه‌لانی ناوه‌رێست و باکووری ئەفریقا گهرمبوونی زه‌وی هه‌رپه‌شه‌یه‌کی دوور نییه، به‌لکۆ راستیه‌کی پڕ ئازاره. به‌رزبوونه‌وه‌ی پله‌کانی گهرما که‌مبوونه‌وه‌ی ئاو زیاتر ده‌کات. پش‌بینه‌ده‌کریته‌ له عێراق به‌رزبوونه‌وه‌ی پله‌کانی گهرما که‌وت هه‌ینده‌ خیراتر بێت له تیکرای جیهان [1]. وڵاتانی ئەم ناوچه‌یه‌ نه‌ک به‌ته‌نیا کاریگه‌ری به‌رزبوونه‌وه‌ی پله‌کانی گهرمایان له‌سه‌ر ده‌رکه‌وتوه‌وه، به‌لکۆ ناوه‌ندبوونیان بۆ بازاره‌کانی نه‌وت و گازی جیهان به‌تابه‌تی وایکردوه‌وه ئابوورییه‌که‌یان لاواز بێت بۆ گواستنه‌وه‌ و دوورکه‌وتنه‌وه‌ له سوته‌مه‌نییه‌ باوه‌کان و هه‌نگاوان به‌ره‌وه‌ سه‌رچاوه‌ی وزه‌ به‌رده‌وامه‌کان (پاکه‌کان). ده‌نگی عێراق و وڵاتانی هاوشیوه‌ی عێراق زۆر گرنگه‌ له کۆنفرانسی گورانکاری که‌شوه‌ها COP26 له مانگی تشرینی دووه‌می ئەمسالدا له گلاسگۆ بپستریته‌.

راگرتن و ده‌رفه‌تی سنووردارکردنی خراپترین کاریگه‌رییه‌کانی گورانکی که‌شوه‌ها، به‌شێوه‌یه‌کی بنه‌رته‌ی پۆیسته‌ جیهان شیوازی به‌ره‌مه‌مه‌نیان و به‌کاره‌ینانی وزه‌ بگورێ، که‌متر خه‌لۆز، نه‌وت و گازی سرووشتی بسووتیته‌. نه‌خشه‌ریگای جیهانی نیت زیرو Net Zero ئازانس‌ی نیوده‌وله‌تی وزه‌ له 2050دا [2] ده‌ریده‌خات که‌ خواستی جیهان بۆ نه‌وت پۆیسته‌ له زیاتر له 90 ملیۆن به‌رمیلی رۆژانه‌وه که‌مبکریته‌وه‌ بۆ که‌متر له 25 ملیۆن به‌رمیل نه‌وت له رۆژیکدا. ئەمه‌ش ده‌بێته‌ هۆ دابه‌زینی 75% [3] له کۆی داها‌ت بۆ ئابووری به‌ره‌مه‌نه‌رانی نه‌وت، که‌ زۆریکیان سیکنه‌ری گشتیان پشت به‌ هه‌ناردنه‌کردنی نه‌وت و ئەو داها‌ته‌ ده‌به‌ستن که‌ به‌ره‌می ده‌هێنن.

گواستنه‌وه‌ی وزه‌ (له وزه‌ باوه‌کانه‌وه‌ بۆ وزه‌ به‌رده‌وامه‌کان) سه‌رکه‌وتووونابێت ئەگه‌ر هاوبه‌شی و مامه‌لکردن له‌گه‌ل وڵاتانی به‌ره‌مه‌مه‌نه‌ری سوته‌مه‌نی و ره‌چاوکردنی پێداویستییه‌کانیان له‌به‌رچاوه‌گریت، چونکه‌ کاریگه‌ری قوولی له‌سه‌ر ئاسایشی هه‌ریمایه‌تی و نیوده‌وله‌تی و سه‌قامگیری بازاره‌کانی وزه‌ی جیهانی ده‌بێت. ئەگه‌ر داها‌تی نه‌وت ده‌ستبکات به‌ دابه‌زین پش‌ت ته‌وه‌ی وڵاتانی به‌ره‌مه‌نه‌ر به‌سه‌رکه‌وتوووبی ئابوورییه‌کانیان هه‌مه‌چه‌شن و جیاکه‌وه، ئەوا داها‌ته‌که‌ له‌ده‌سته‌ده‌چیت و ریزه‌ی هه‌زاریش زیاتر ده‌بێت.

له هه‌ریمیکدا که‌ به‌کۆکه‌ له‌ گه‌نجترین و خیراترین زیادکردنی دانیش‌توان له‌ جیهاندا، سه‌ختی ئابووری و زیادبوونی مه‌ترسی بیکاری نا‌ارامیه‌کی فراوانتر و ناسه‌ققامگیری دروسته‌ده‌کات.

قه‌یرانی کۆمید-19 زه‌نگی ئاگاداره‌وه‌ بوو، چونکه‌ له‌ سالی 2020دا پش‌بینه‌ده‌کرا ریزه‌ی هه‌زاری دوو هه‌ینده‌ بووه‌وه‌ له‌ عێراق [4]. ئەمه‌ش تارا‌ده‌یه‌کی زۆر له‌ ئەنجامی دابه‌زینی داها‌تی نه‌وت، چونکه‌ نرخه‌ جیهانییه‌کان هیوا به‌خش نه‌بوون ئەویش به‌هۆی پاندامیک و دارمانی خواسته‌وه‌. ئیمه‌ ناتوانین ریزه‌ به‌ به‌رده‌وامی ملیۆنان خیزان به‌دین که‌ پشت به‌ بازارپێکی نه‌وتی چاوه‌روانه‌کراو به‌ستیت.

ده‌ست‌نیش‌انکردنی ئەم کاره‌ پۆیستی به‌ سیاسه‌تی و وه‌به‌ره‌نیان له‌ توانای وڵاتانی به‌ره‌مه‌نه‌ری نه‌وت و گازی وه‌ک عێراق هه‌یه، که‌ سه‌رمايه‌ و کار بکریته‌ پش‌ته‌سازیه‌کی به‌ره‌مه‌نه‌ر بۆ داها‌توو و هاندانی که‌رتی تابیه‌ت. له‌ راستیدا ئەمه‌ به‌کۆکه‌ له‌ هانداره‌ سه‌ره‌کییه‌کانی پشت کاخه‌زی سپی [5] ئەم دوايه‌ی عێراق بۆ چاکسازي ئابووری، که‌ به‌دوای ته‌وه‌دا ده‌گه‌ریت سرووشتی ئابووری عێراق به‌شێوه‌یه‌کی بنه‌رته‌ بگورێ و ریزه‌ به‌ که‌رتی تابیه‌ت بدات رۆلیکی گه‌وره‌تر بگێریت، که‌مکردنه‌وه‌ی پشت به‌ستنی وڵات به‌ هه‌ناردنه‌کردنی هايدروکاربۆن (نه‌وت) و پابه‌ندبوون به‌ نوێکردنه‌وه‌ی ئابووری به‌ تیشک خسته‌سه‌ر ده‌نگی سیاسه‌تی ژینگه‌یی و ته‌کنه‌لۆژی، که‌ که‌رتی وزه‌ ده‌توانیت لیزه‌دا رۆلی هه‌بیت له‌ به‌کاره‌ینان و فراوانکردنی توانای ناوچه‌که‌ بۆ به‌ره‌مه‌نیان و دابینکردنی وزه‌ی پاک.

ستراتیژی که‌مکردنه‌وه‌ی به‌کاره‌ینانی کاربۆن، وڵاتانی جیاواز به‌هه‌لومه‌رجی تاکه‌ که‌سی خۆیان پیکیده‌هێنن. له‌ عێراقدا، به‌ره‌مه‌نه‌نیان نه‌وت و گاز به‌رپرسه‌ له‌ ریزه‌ی 40% ده‌ردانی گازی گرین هوس (گازه‌ زيان به‌خشه‌کان) [6]. ئەمه‌ پش‌ته‌ ته‌وه‌ی هه‌چ کام له‌مانه‌ ته‌نات بسووتیته‌ بۆ سووته‌می ئۆتۆمبیل یاخود به‌ره‌مه‌نه‌نیان کاره‌با. ئەمه‌شه‌ واده‌کات که‌ پابه‌ندی ئەم دوايه‌ وڵات بۆ کۆتایه‌ینان به‌

سووتاندنی گازی سرووشتی له کاتی به ره مهینانی نهوتدا، که کرداریکی ناپیویست و زیانبه خشه.

دهرفه تیک هه بو که مکردنه وهی به کارهینانی کاربۆن (Dearbonization) له شیوهیهکی زۆر ئاساندا. ئه ویش به به کارهینانی وزه به شیوهیهکی زۆر درووست له سیکتهرهکانی پیشه سازی، گواستنه وه و بیناسازیدا، عیراق و ولاتانی دیکه ده توانن دووربکه ونه وه و ترازان درووست بکه ن بو گه شه کردنی خواست بو وزه که ئیستا پێدا تپیه ده بن. زیادکردنی توانای به ده سنخستنی وزه به شیوهیهکی درووست و باش قازانجی دیکه ده بێت، وهک ولاتانی هاوشیوهی عیراق چیدیکه پیویست ناکات ئه وه نده خه رج بکه ن بو زیادکردنی ئاستی گشتی دابینکردنی کاره با ه ریگه شیان پیده دات بو ره خساندنی هه لی کاری نوچ له وه سیکتهرهکانی وهک بنیاتنان و خزمه تگوزاری درووست به کارهینانی وزه. به پێی نویتیرین راپۆرتی [7] EIA هه ر 1 دۆلار وه به رهینان له درووست به کارهینانی وزه، تا 30 هه لی کار ده په خه سینیت، ئه مه ش زۆر گرنگه بو ولاتیکی وهک عیراق که دانیشتونایی گه نج و خیراییه کی زۆر له زیادبوونی دانیشتونایی هه به.

وزه به رده وامه کان (پاکه کان) توانی درووستکردنی که رتیکی کاره بای پاکتر و کاراتر پێشکیش به ولاتان ده کات. له جیاتی پشت به ستن به هاوردی گرانبه ها و پیسی وهک به ره مه سوته مه نییه کان. خراپترین ناوچه شاراوهکانی خۆر له عیراق توانای تا 60% [8] وزه وه رگرتنی له خۆره وه باشتره وهک له باشترین ناوچهکانی ئه لمانیا. له گه ل ئه وه شدا سه رچاوه ی وزه ی خۆر له ئه لمانیا تا وه کو ئیستا بنیاتی ناوه دوو هینده و نیو توانای کو ی سه رجهم ویستگه ئاوی، نه وتی و گازییهکانی عیراق بو به ره مه مهینانی کاره با. وزه ی خۆر (Solar Plant) زۆر زیاتر باو و به رده ست بووه بو به ره مه مهینانی کاره با به به راورد به به ره مه مه سوته مه نییه کان له جیهاندا. هه ندیک پرۆژه ی گه وره له رۆژه لاتا ناوه پاسه ت و باکووری ئه فریقا له پێشپه وی ئه م ره وته دان، به لام زۆر له ولاتانی دیکه له نیویانیشدا عیراق پیویستی به پشتگیری سه رمایه ی گه وره هه به بو به ره مه مهینانی وزه له خۆره وه یاخود بنیاتنانی وزه له خۆره وه که ئه مه ش قازانجیکی گه وره ی ئابووری هه به. به پێی راپۆرتیکی ئه م دواییه ی IEA له ماوه ی 7 سالی رابردوودا دابینکردنی کاره بای پیویست نزیکه ی 120 ملیار دۆلار تیچووه، له کاتیگدا پچرانی کاره با دووباره ده بێته وه و تیچووی پاراستنی کاره با له مونیده تایبه ته کانه وه چه ندين بازرگانی بچووک و مامناوه نديان ماندوو کرد.

وزه به رده وامه کان، به تیا به تیش وزه ی خۆر، ده توانیت ئامارازیکی کاریگه ر بێت بو جاره سه رکردنی ئه و کیشانه ی رووبه رووی سیستمی کاره بای عیراق بو ماوه یه کی زۆر بووته وه، ئه ویش به زیادکردنی متمانه و توانای وزه ی پیویست بو کاره بای مالان و بازرگانی. هه روه ها، سیاسه تغانانی عیراقی له نزیکه وه سه یری پێشکه وتنه ته کنه لوژییه کان له بواری راکتره ناوه کییه بچووکه کان ده که ن وهک سه رچاوه یه کی وزه ی کاربوونی که م.

له کو تاییدا، ولاتانی وهک عیراق به ته نیا ناتوانن گواستنه وه بو وزه به رده وامه کان (پاکه کان) بکه ن، ئه گه ر سه رچاوه ی دارایی، شاره زایی و سیاسی کو بکه نه وه بو گواستنه وه ی ئابوورییه کان به شیوه یه کی یه کسان و گونجاو ئه وا پیویستیان پشتیوانی نیوده و له ته ده بێت. به پێچه وانه وه، ریگای نیی زه یرو Net Zero و ئاسایشی بازارهکانی وزه ی جیهان هه ردووکیان په کیان ده که ویت.

سه رچاوه

Birol, Ali Allawi & Fatih. *theguardian*. 09 01, 2021.

<https://www.theguardian.com/commentisfree/2021/sep/01/oil-producing-countries-net-zero-2050-iraq> (accessed 09 01, 2021).

[1]

<https://ui.adsabs.harvard.edu/abs/2017AtmRe.198...975/abstract#:~:text=The%20temperature%20in%20Iraq%20is,1.01> (%20%20C%20%20B0C%20Fdecade).

<https://www.iea.org/reports/net-zero-by-2050> [2]

<https://www.ft.com/content/27b4b7f1-9b08-4406-8119-03a73fb6ce19> [3]

<https://www.france24.com/en/live-news/20210517-iraqis-find-escape-success-on-a-virtual-battleground> [4]

[/https://gds.gov.iq/economic-reforms](https://gds.gov.iq/economic-reforms) [5]

<https://www.nytimes.com/2020/07/16/world/middleeast/iraq-gas-flaring-cancer-environment.html> [6]

<https://www.iea.org/reports/sustainable-recovery/buildings> [7]

<https://globalsolaratlas.info/map?c=49.653405,4.921875,5&s=47.872144,10.869141&m=site> [8]